

SVENSKT GUDS- TJÄNST- LIV

*Tidskrift för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik*

HÄFTE 2 / ÅRGÅNG 18 / MAJ 1943

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sida
<i>Adell, A.</i> : Psalmhistoria och psalmval	21
—»— Vid Laurentius Petri Sällskapets andra årsmöte	79
* <i>Anderåson, Harald</i> : De biskopliga insignierna för Stockholms stift	8
<i>Cnattingius, B.</i> : De nya kyrkliga böckernas typografi	17
*—»— Gotländskt glasmåleri	51
*—»— Ljuskronor	66
—»— Danska dopfuntar från medeltiden	112
<i>Edwall, P.</i> : Prästens liturgiska fostran	53
—»— Liber cantus	105
<i>Hellerström, A. O. T.</i> : Källorna till musiken i den nya mässboken	69
Kyrkosångens Vänner	31, 94, 123
Laurentius Petri Sällskapet	28, 63, 82, 95
<i>Meschke, E.</i> : Hugo Distler och den unga tyska kyrkomusiken	46
<i>Peters, K.</i> : Skriftetalet	2, 34
<i>Schalin, O.</i> : Svensk psalmdiktning i Finland	39
* <i>Widéen, H.</i> : Medeltidskyrkorna som försvarsverk	97

* Illustrerade uppsatser.

RECENSIONER

ANMÄLD LITTERATUR

	Sida		Sida
<i>Andrén, B.</i> : N. P. Wetterlund... ..	93	Epistelpostilla (Malmberg)	26
<i>Berthelsson, B.</i> : Lidens gamla kyrka	58	<i>Fabricius, H. R.</i> : Dansk Kirkekunst	59
Bok om kyrkan	56	<i>Fjellbu, A.</i> : Genom nederlag till seger	88
<i>Centerwall, O.</i> : Håll fast det du har	88	<i>Frostensson, A.</i> : Tisteln och källan	115
<i>Dahlby, Fr.</i> : Psalmbokskonkordans	21	<i>Hammers, J. A.</i> : Nådens budskap	115
<i>Engelstad, H.</i> : Messekläer	118	<i>Hylander I.</i> : Det omistliga	115
<i>Erixon, S.</i> : Mässing	66		

	Sida		Sida
<i>Ingers, I.</i> : Burlövs gamla kyrka...	58	<i>Pira S.</i> : Linderås och Adelöfs kyrkor	59
<i>Kloo, A.</i> : Vaka, bed och strid ...	88	<i>Roosval, J.</i> : Sockenkyrka och Salomos tempel	117
<i>Lindblom J.</i> : Ekklesia	121	<i>Rydbeck, M.</i> : Valvslagning	119
<i>Mackeprang, K.</i> : Danmarks medelalderlige Dopefunte	112	<i>Ström, T. och A.</i> : I ordets tjänst	26
<i>Montan, E.,-Ström, Å.</i> : Högmäsans psalmer	21	<i>Swedberg, J.</i> : Lefwernes Beskrifning	21
<i>Nelson, G.</i> : Tio skriftetal	26	<i>Svensson, Å.</i> : Bjäresjö kyrka ...	59
<i>Nilsson, J.</i> : I fält	115	<i>Sveriges kyrkor</i>	118
<i>Olsson, B.</i> : Psalmboken som folkbok	21		

ANMÄLD MUSIK

	Sida		Sida
<i>Anrep-Nordin, B.</i> : Den blomstertid nu kommer	91	<i>Runbäck, A.,-Åhlen, W.</i> : Introituspreludier	62
—: Julafton	91	—: Gradualpreludier	92
<i>Bach, J. S.</i> : Nu kommer när och fjärran	89	<i>Runbäck, A.</i> : Gud har uppväckt Kristus Jesus	90
<i>Fryklöf, H.</i> : Lovsång	90	—: Se ett barn varder oss fött ...	90
—: O Guds lamm	90	—: Herren skall utgjuta sin ande	90
<i>Hammerschmidt, A.</i> : Var välkommen Jesu kär	89	—: Må hjärtats dörr nu öppen stå	90
<i>Holmsten, T.</i> : Jul	91	—: Sänd ditt ljus och din sanning	92
<i>Keller H.</i> : Schule der Choralimprovisation	60	—: Herre lär oss betänka	93
<i>Kulnes Å.</i> : I Allhelgonatid	90	—: Mässa	117
<i>Lindberg, O.</i> : Biskop Thomas frihetssång	93	<i>Salonen, S.</i> : Koralmotett	90
<i>Lundborg, G.</i> : Preludium och fuga	28	<i>Sundman, L.</i> : Passacaglia	28
<i>Olson, D.</i> : Herre till vem skulle vi gå	90	<i>Sällberg, T.</i> : Davids 23:e psalm	90
—: O Jesu Krist dig till oss vänd	90	<i>Thyrestam, G.</i> : Liten mässa	90
—: De som så med tårar	92	<i>Wikander, D.</i> : Gud har uppväckt Kristus Jesus	90
<i>Roman, J. H.</i> : Sinfonia di chesa	28	—: Huru ljuvliga äro icke dina boningar	92
—: Davids 112:s psalm	91	—: Kommen låtom oss höja glädjehrop	92
		<i>Vretblad, P.</i> : Preludium och fuga	23
		<i>Åberg, J.</i> : I himmelen	90
		—: Den kristeliga dagvisan	90

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM
UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 32-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i mars, maj, september och december.

Red. adr.: Söderköping. Rt 59. Exp. adr.: O. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt 101 11. Postgiro 30843.

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller: Kyrkoherde **K. Peters**, Söndrum: Skrifteförmåningar. — Prosten **Olav D. Schalin**, Pargas, Finland: Har svensk psalmdiktning förekommit i Finland redan under reformations-tidevarvet? — Fru **Eva-Juliane Meschke**, Stockholm: Hugo Distler och den unga tyska kyrkomusiken. — Intendent **Bengt Cnattingius**, Linköping: Gotländskt glasmåleri. — Stiftsadjunkten **Fehr Edwall**, Växjö: Prästens liturgiska fostran. — Recensioner. — Laurentius Petri Sällskapet. — Meddelanden.

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell och hem,
om- och tillbyggnad, re-
paration och stämning,
anläggning för elektrisk
bältdrift.

ORGELTJÄNST

Ingeniör BO WEDRUP

Linnégatan 5 a
Tel. 6357

UPPSALA

Doktors- avhandlingar

tryckas perfekt å

Skånska Centraltryckeriet

Grönegatan 14
Lund. Tel. 102 75

Goda idéer

TECKNING RETUSCH
KLICHEËR SKYLTA

KÖHLERS KLICHÉ-

Tel. 16734. 10842

Malmö ANSTALT
ST. NYGATAN 54

Nattvarden.

Skriftförmåningar.

Att användas i stället för skrifftetal.

IV

Käre nattvardsgäster. I haven i dag samlats i Herrens hus för göra edert skriftermål, det är, bekänna edra synder och mottaga evangelii försäkran om Guds förlåtande och förnyande nåd. Härvid bören I framför allt betänka, att skriftermålet skall ske i anda och sanning. För att vår syndabekännelse skall vara sann, måste vi känna vår synd och skuld. Och våra synder lära vi känna, då vi, under bön att Gud måtte utrannsaka våra hjärtan, samvetsgrant pröva våra tankar, ord och gärningar enligt Guds ord, som visar oss våra plikter med avseende på Gud, nästan och oss själva, och sålunda uppenbarar såväl det onda som vi gjort, som det goda vi underlåtit att göra. När vi så vid en allvarlig självprövning lärt känna vår synd, skola vi ock bekänna den. Vår bekännelse bör alltid ske inför Gud, men i vissa fall också inför människor. Hava vi förfördelat vår nästa, eller i vårt förhållande till honom kommit ofrid åstad, eller sårat den inbördes kärleken, skola vi förödmjuka oss och för honom erkänna vårt fel. Hava vi något som särskilt trycker vårt samvete och förhindrar oss att komma till frid, kan det ock vara nyttigt att bekänna sådant inför församlingens präst. Men först och sist skall synden bekännas inför Gud, vars heliga bud vi brutit, och vars allseende öga rannsakat våra hjärtan. Vid en ödmjuk och uppriktig syndabekännelse, varmed alltid är för-enat ett allvarligt uppsåt att avstå från synden och tjäna Gud med lydaktigt hjärta, skall Guds förlåtande och helgande nåd i Jesus Kristus förvisso varda oss given. Ty Herrens apostel förkunnar: Om vi bekänna våra synder, så är Gud trofast och rättfärdig, så att han förlåter oss synderna och renar oss från all orättfärdighet. För erhållande och bevarande av syndaförlåtelsens gåva är en sådan självprövning och bekännelse oss alla dagar av nöden. Men särskilt manas vi därtill varje gång vi vilja fira vår Frälsares, Jesu Kristi, döds åminnelse, och varda delaktiga av hans lekamen och blod i den heliga nattvarden. Härom säger aposteln Paulus: Pröve då människan sig själv, och äte så av brödet och dricke av kalken. Ty den som äter och dricker, utan att göra åtskillnad mellan Herrens lekamen och annan spis, han äter och dricker en dom över sig. Varen därför, käre nattvardsgäster, i dag allvarligt förmanade

att icke i obotfärdighet och otro, eder själva till skada, tillsluta edra hjärtan för den nåd, som tillbjudes och meddelas eder i detta sakrament. Dömen enligt Guds eget ord eder synd, så varden I icke av honom dömda. Hungren och törsten efter hans rättfärdighet. Fatten ett allvarligt uppsåt att bättra eder, fly synden och föra ett rättfärdigt leverne. Nalkens med hjärtlig ånger och tillförsikt vår Frälsare, som sagt: Den till mig kommer, honom kastar jag icke ut. Sätten en fast tro till hans försäkran, att hans lekamen är utgiven och hans blod utgjutet för eder till syndernas förlåtelse. Framgån i sådan förtröstan till hans nådemåltid, så erhallen I förvisso syndernas förlåtelse och kraft till ett heligt leverne. Då varden I ock frälsta från döden som är syndens lön och fån evinnerligt liv med Kristus. Till allt detta förhjulpe eder nådeligen Gud, Fadern och Sonen och den Helige Ande. Amen.

(Efter Finska Kyrkans Handbok).

V

Käre nattvardsgäster. I ären här församlade för att i skriftermålet erhålla undervisning, råd och tröst ur Guds ord, huru I skolen bliva fria från edra synder, huru I skolen få ett tryggt och fredat samvete, huru I skolen värdigt mottaga avlösningen och altarets heliga sakrament. Veten då först, att i avlösningen talar vår Herre Jesus Kristus själv till oss genom sitt gudomliga och allsmåktiga ord, då vi där frisägas från alla synder, från Guds vrede, från djävulens makt och våld. Herren Kristus har härom till sina lärjungar sagt: Såsom Fadern har sänt mig, så sänder ock jag eder. Tagen emot den Helige Ande. Om I förlåten någon hans synder, så äro de honom förlåtna. Allt vad I lösen på jorden, det skall vara löst i himmelen. En sådan Guds kraft till frälsning är avlösningen. Den är en kristens särskilda tröst och oskattbara egendom, i vilken Herren Jesus Kristus till envar särskilt säger: Var vid gott mod, min son, min dotter, dina synder äro dig förlåtna. Gå i frid.

Vidare skolen I veta och i tro fasthålla, att altarets sakrament är vår Herres Jesu Kristi sanna lekamen och blod under bröd och vin, oss kristna till att äta och dricka såsom Guds Son, vår Frälsare, har instiftat det i natten före sitt lidande. När vi mottaga hans lekamen som han utgivit för oss i döden och hans blod som

han utgjutit för oss, så är det för att vår tro på syndernas förlåtelse därigenom skall stärkas, för att vi skola bliva ett med honom och lemmar i hans kropp, för att vi icke mera skola tjäna synden utan leva för Kristus, för att vi genom hans Ande och kraft på den yttersta dagen skola få del av livets uppståndelse. Sådan är den gudomliga, kostbara och levande skatt som i det heliga sakramentet bjudes och gives oss.

Slutligen skolen I ock veta, att det är oss i högsta måtto angeläget att värdigt mottaga dessa Guds stora gåvor: avlösningen och vår Herres, Jesu Kristi, lekamens och blods sakrament. Ty Herren säger genom aposteln Paulus: Den som på ett ovärdigt sätt äter detta bröd eller dricker Herrens kalk, han försyndar sig på Herrens lekamen och blod. Därför manar han oss att pröva oss själva och så äta av brödet och dricka av kalken. Sådan prövning är nödvändig för bättringen. Människan måste lära känna och ångra sin synd, hon måste med botfärdigt hjärta i tron på Jesus Kristus söka syndernas förlåtelse. Ty vi hava inför Gud ingen rättfärdighet utan blott synd och fördärv. Den åter som rätt tror på Herren Kristus, han har det nya livet som bär bättringens frukt, som dör synden och lever för Gud. Emedan vi efter vårt dop dagligen och på mångfaldigt sätt syndat mot Gud och vår nästa med tankar, ord och gärningar och intet annat förtjäna än straff, så förmanar jag eder i den Helige Ande att uppriktigt göra bot. Bedjen Gud om den Helige Ande och omvänden eder av allt hjärta till honom. Låten Guds fruktan bo i edra hjärtan. Sätten all förtröstan till Jesus Kristus. Fatten den föresatsen att bättra edert leverne, i sann kärlek till Gud och till nästan. Förlåten dem som brutit mot eder, försonen eder med dem mot vilka I försyndat eder. Läggen bort all ondska och all orättfärdighet. Då skolen I genom Kristus här mottaga nåd och frid, liv och välsignelse till kropp och själ. Amen.

(Efter *Agende für die evangelisch-lutherische Kirche in Bayern*).

VI

Käre Nattvardsgäster. Då I nu bereden eder att nalkas Herren vid hans bord, så uppmanar jag eder att tro hans ord i sitt testamente, och vara vissa därom att han genom sitt liv, sitt lidande

och sin död sannerligen förlossat eder från alla synder, från döden och från domen. Den som tror detta, han mottager i den heliga nattvarden med honom själv, vår Herre, allt vad han har att giva, nämligen syndernas förlåtelse, frälsning ifrån döden, barnaskap hos Gud, frid och salighet. — Men blott de böra komma hit som hysa en hjärtlig åstundan efter ett sådant nytt liv, som erkänna sig vara syndare och hava den föresatsen att vandra efter Guds vilja. Därför pröve sig envar. Och den som har en sådan sinnesförfattning, han komme med frimodighet till Herrens bord; ty han mottager den heliga nattvarden värdigt. Även om han är svag i tron, så vill dock Gud hava tålmod med honom, ty Gud vill icke krossa det brutna röret eller utsläcka den rykande vecken. Han vill i stället i nåd mottaga den begynnande tron, nämligen den uppriktiga åstundan efter honom och allt gott. Vi åter må bedja: Herre, jag tror, föröka min tro. Och Gud skall i sin barmhärtighet höra oss, så att vi hos honom finna kraft, tröst och ro, och kunna leva efter hans heliga vilja och förlåta alla människor och gärna göra gott mot var man och alltså förbliva i Herren Kristus såsom han då vill förbliva i oss. Härtill förhjulpe oss Gud.
(Efter *Smend*, Handagende).

VII

Käre Nattvardsgäster. Då vi nu skola fira vår Herres, Jesu Kristi, nåderika nattvard, så låtom oss först tacka och prisa Gud, vår himmelske Fader, att han funnit en evig förlossning och givit oss Jesus Kristus, sin Son, till Frälsare, vilken blev lydig intill döden, ja intill döden på korset, på det att han skulle göra oss till Guds barn och föra oss till det eviga livet. Till underpant härpå och till åminnelse av sin död har Herren Kristus stiftat sin heliga nattvard, oss till stor och evig tröst, på det att vi beständigt må hava hans oändliga kärlek i hjärtat och alltid hålla hans outsägliga välgärning för ögonen. Därför kunna vi icke rätt tacka honom på annat sätt än när vi frambära oss själva, med kropp och själ, med hjärta, sinne och tankar såsom ett levande offer. Så vilja vi då träda fram inför honom med den allvarliga föresatsen och det uppriktiga begäret, att troget tjäna och villigt efterfölja honom, som älskat oss intill döden, att förneka oss själva och tåligt bära hans kors, att dö från synden och leva för rättfärdigheten. Och emedan Her-

ren säger: Om I haven kärlek inbördes, så skola alla därav förstå att I ären mina lärjungar, så vilja vi på nytt förbinda oss till hjärtlig kärlek och endräkt inbördes. Eftersom det är ett enda bröd, så äro vi, fastän många, en enda kropp, ty alla få vi del av detta ena bröd. Så låtom oss då, såsom Guds utvalda, hans heliga och älskade, kläda oss i hjärtlig barmhärtighet, godhet, ödmjukhet, saktmod, tålmod, och haven fördrag med varandra och förlåten varandra om någon har något att förebrå en annan. Såsom Herren har förlåtit eder, så skolen ock I förlåta. Så skola vi bringa Herren ett oupphörligt tack och förkunna hans död till dess att han kommer.

(Efter *Kirchenbuch für Hessen*).

VIII

Käre nattvardsgäster. I som åstunden att komma och varda delaktiga av vår Frälsares, Jesu Kristi, lekamen och blod, bören besinna, huru aposteln Paulus förmanar envar att pröva sig själv och så äta av detta bröd och dricka av denna kalk. Ty såsom välsignelsen är stor, om vi med uppriktiga och botfärdiga hjärtan och en levande tro mottaga detta heliga sakrament, så är ock faran stor, om vi ovärdigt mottaga detsamma. Därför, dömen eder själva, käre bröder, så dömer icke Gud eder. Ångren uppriktigt edra begångna synder. Haven en fast och levande tro på Kristus, vår Frälsare. Bättren edert leverne och leven i fullkomlig kärlek med alla människor. Då ären I beredda att varda delaktiga av dessa heliga håvor. Framför allt tacken Gud, Fadern, Sonen och den Helige Ande, för världens återlösning genom det lidande och den död, som vår Frälsare, Jesus Kristus, sann Gud och sann människa, utstod då han ödmjukade sig själv intill korsets död för oss arma syndare, som sutto i mörker och dödens skugga, på det att han skulle göra oss till Guds barn och giva oss evigt liv. Och på det att vi alltid må påminna oss vår Mästars och ende Frälsares, Jesu Kristi, kärlek som så utgav sig själv för oss, och de otaliga välgärningar han bevisat oss genom sitt dyrbara blods utgjutelse, har han oss till stor och evig tröst instiftat och förordnat detta heliga sakrament till underpant på sin kärlek och till en ständig åminnelse av sin död. Låtom oss därför städse lova och tacka honom tillika med Fadern och den Helige Ande. Härtill äro

vi heligt förpliktade. Låtom oss fullkomligt underkasta oss hans heliga vilja och behag samt sträva efter att tjäna honom i sannskyldig helighet och rättfärdighet i alla våra livsdagar.

(Efter *Book of Common Prayer*).

IX

Käre Nattvardsgäster. Inför Herrens altare äro vi församlade för att fira vår Frälsares, Jesu Kristi, nattvard och mottaga hans heliga lekamen och blod under bröd och vin, såsom han själv förordnat till sin åminnelse och till underpant på, att han utgivit sin lekamen och utgjutit sitt blod till våra synders förlåtelse. Då vi nu äro tyngda av våra synders myckenhet och åstunda att bliva befriade från deras börda, vilja vi falla ned inför Herren och ödmjuka oss inför vår himmelske Fader, och med hjärta och mun bekänna oss vara de elända syndare som vi äro, i det vi bedja honom om nåd och misskund, så sägande:

(Efter *Olaus Petri*).

Har svensk psalmdiktning förekommit i Finland redan under reformationstidevarvet?

Ett antal sekvenser, antifoner och hymner översattes av reformatorn Michael Agricola till finska under 1540- och 1550-talen. Samtidigt synes även någon annan (?) ha intresserat sig för dylik diktning. Spår härav finner man i den berömda handskriften »Mathiae Joannis Westh's codex» från 1540-talet (och senare (?)) samt i ett par andra manuskript. Enligt T. Haapanens forskning har man t. o. m. redan före 1541 rättat och ändrat vissa latinska sånger enligt överenskomna lutherska principer¹⁾. Enligt anteckningar i ett psalterium, tryckt av Melchior Lotter, förvarat i Rimito kyrkoarkiv, synes biskop Agricola ha lagt handen även

¹⁾ T. Haapanen, Verzeichnis der mittelalterlichen Handschriften fragmente II n:o 77 och Uskonpuhdistusajan muunnoksia (Finska Kyrkoh. Samf. Handl. XXVIII) s. 97 f.

vid dessa latinska textändringar. Däremot finnes icke någon utredning därom, huruvida svensk psalmdiktning förekommit i någon form i Finland redan då. Åbo stift hade under förra hälften av 1500-talet tillgång till män med utomlands inhämtad, framträdande teologisk bildning. Utom att svensk befolkning fanns över allt vid Finlands kuster från Viborg i öster till trakten av Karleby i norr (med undantag av ett mindre område), fanns svensk befolkning även i städerna. Dessutom var svenska språket dominerande i kulturliv och skolor vid sidan av latinet och finskan, som dock just då förekom till en viss grad rikligare än senare t. ex. i skolorna.

Man har dock observerat, att »Erik Flemings psalm» »Ewinerligh är mitt hoop til Gudh» kunde vara diktad eller omdiktad i Finland. Liedgrens antagande att psalmen¹⁾ möjligen omdiktats till riksrådet Erik Flemings begravning i Pargas år 1548 synes ha fog för sig. Härvid hade denna försetts med Flemings akrostikon. Det var en dubbelbegravning, varvid tvenne av den mäktiga ättens söner Erik och Ivar Fleming begrovos samtidigt²⁾. Vidare har i Finland år 1582 sammanställts den kända samlingen »Piae cantiones» omfattande latinska sånger för skolans bruk.

Men kan man tala också om finländsk svensk psalmdiktning under vårt reformationss sekel? Finland utgjorde en integrerande del av riket, under större delen av seklet lett av biskopen i Åbo — endast tidtals av en skild biskop också i Viborg. Man kan tänka sig, att svenska psalmer översatts också i Finland — ty mest ha vi att skaffa med översättningar — samt att dessa ingå bland de från denna tid kända tryckta psalmerna. S. A. Forsius psalmbok [»Andliga Psalmer och Wijsor» av år 1613—14] utgör på sitt sätt tydligt en förmedlare av finländska psalmer till Sveriges allmänna psalmböcker.

Vid inventering av de kyrkliga handskrivna sångböcker, som bevarats från Finlands reformationstid, har undertecknad antecknat ett antal svenska psalmer, vilkas tidigaste kända proveniens varit någonstades i Finland. Ibland ha endast begynnelseorden anträffats eller melodin. I hopp om att från Sverige möjligen

---

¹⁾ E. Liedgren, Svensk psalm och andlig visa s. 173 f. och 515, vilken även hänvisar till P. Wieselgren och Arvid Hultin.

²⁾ Se Paul Juusten, Chronicon episcoporum.

få ytterligare utredning till detta problem, förtecknas dessa texter här nedan, även sådana som tidigare nämnts av Liedgren och Lindquist.

1. »Alle måghe wij glädhias», en översättning och bearbetning till »Omnis mundus incundetur» men tydligen förmedlad genom psalmen i Jespersøns Gradual: »Alle Christne fryde sig nu». Hemmingius Henrici har i sin finska psalmbok intagit en översättning till finskan: »RAtk riemuita me mahdam». Melodi till de svenska begynnelseorden finnes anförd i en koralsamling i Kangasala kyrkoarkiv av år 1624, men torde kunna dateras ytterligare åtminstone 10 år tidigare, kanske till 1500-talet. Enligt Nutzhorn (I:285) skall den danska versionen ha funnits redan i Christen Pedersens Salmebog år 1533.

2. »Alssmectigh Gudh och Herre reen» förekommer utan melodi som sång N:r 7 i Stierneldska visboken i Uppsala U. B., vilken delvis kan dateras till år 1583 och synes härstamma från Finland. Den finnes publicerad: A. Noreen & A. Grape, 1500- och 1600-talens Visböcker III, IX (Uppsala 1917). E. Liedgren menar att denna »dansk-katolska mariavisa i svensk uppteckning» hör till motreformationens speciella andeliv¹⁾. Liedgren menar ock att sången är av medeltida ursprung. Det senmedeltida fromhetselementet hade dock fast fot i reformationens finländska litteratur och sånger.

3. »Alltjyd thå bör oss tenckia, tala och Siunga», en prosadikt med melodi, som skrivits med koralnotation på 4 notlinjer. Den förekommer i »Jacob Sigfredhsons graduale» av år 1596, vilket förvaras i Tammerfors domkapitelsarkiv. Den är en sekvensartad prosa, vars text tydligt hör till reformationstiden. Möjligen är den skriven av Jacob Sigfredhson själv, som säger sig ha »skriffuit för min Lijkstool, När gudh kallar migh af denne sårgha daall». Texten handlar om »Jesu horda nödh, död och pijn», uppbyggd i tre punkter.

4. »Christi pijna betenkiom wij», en sång i 10 strofer, vilken finnes bevarad i uppteckningar från mitten av 1600-talet bl. a. i en sångbok i Vorå kyrkoarkiv. Sången är en svensk bearbetning av den latinska sången »Patris sapientia veritas divina», vilken sjöngs, en strof i gången, vid långfredagens horæ canonicæ. Jacob Finno publicerade 1583 en finsk version: »Christuxen pijna

¹⁾ E. Liedgren, a. a. s. 214.

muistacam», vilken enligt Jonas Raumannus Manuale Finnonicum användes som gradual på långfredag. Det förefaller som om den svenska versionen vore beroende av den finska och alltså yngre. Kyrkoherden i Stockholms finska församling Bartholdus Hordelius publicerade 1642 en ny svensk version med samma begynnelseord. Melodin till den finska texten finnes bevarad i Kangasala koralboken av år 1624.

5. »Dåmedag är then hempesdag». Denna utgör översättning av sekvansen »Dies iræ, dies illa» och förekommer i »Jacob Sigfredhsons graduale» av år 1596. Troligen är även denna ett verk av Jacob Sigfredhson själv och har försetts med melodi. S. A. Forsius gav 1620 en annan version, som trycktes i hans »Speculum vitæ».

6. »Ewinnerligh är mitt hoop til Gudh». Sången skall förekomma på danska i ett Vingaards Tryck av år 1552—58. Akrostikon: E-Rik Flä-MinG Rid-Der». Se ovan! Melodin finnes upptecknad från 1580-talet.

7. »förbundz ängel Jesu kär». Psalmen förekommer med 9 strofer och är möjligen en översättning till Hemmingius Henrici finska psalm: »Armon lijton engel». Denna senare (av år 1614) har dock som ovanskrift »Protector tuorum o Christe famulorum», vilken måhända är originalet till båda. Sången är okänd. Den svenska versionen har bevarats i en uppteckning från 1670-talet i Mscr. CIV 11 i H:fors U. B.

8. »Herre ewighe gudh, barmhertighe fadher», en översättning av »Kyrie, fons bonitatis» i nio strofer. Efter densamma anvisas att sjungas: »Ähra ware etc.». Texten har publicerats i P. J. I. Kurvinen, Suomen Virsirunouden alkuvaiheet. s. 430 f. och återfinnes i mscr. »Liber Georgij Marci» i Tammerfors Domkapitelsarkiv. Uppteckningen torde vara från Liturgins tid.

9. »Herre tijn tienare lätt nu I fridh fare», en översättning av Ambr. Lobwassers »Lass deinen Knecht nun mehr in deinem Fried». Melodin är av Crespin, tryckt 1551 i Genève¹⁾. Möjligen är psalmen en kopia av Torstenius Johannis förlorade översättning av samma psalmdiktarens Davids psaltare. Uppteckningen finnes i mscr. Liber Ecclesiae Tammensis» i Åbo svenska klassiska lyceums bibliotek.

¹⁾ J. Zahn, Die Melodien der deutschen evang. Kirchenlieder II: 2126.

10. »Himmelrijkes rike ähr liknath». Endast begynnelseorden jämte melodi finnas bevarade i tvenne källor. Denna psalm har varit känd i Finland före 1614, då Hemmingius Henrici gav en finsk översättning därav: »Christicund Christuxell kihlattu». En dansk version har tryckts 1639. Flere olika svenska versioner finnas bevarade, men icke denna. Motivet är parabeln i Matt. 25.

11. »[— — — — (?)] i hans forsamblingh medh stoor ärho», en tyvärr defekt parafras till psalm 111 översatt från original av Ambr. Lobwasser: »Ich danck dir HERR von herzen rein». Melodien är tryckt i Genève 1542. Också denna uppteckning återfinnes i mscr. »Liber Ecclesiae Tammelensis» i Åbo svenska klassiska lyceum och är möjligen även denna avskrift enligt Torstenius Johannis.

12. »Jag seger eder wänner käre». Endast begynnelseorden och melodin äro kända i trenne koralsamlingar. Melodin har använts senast omkr. 1614 i Finland till en psalmkontrafakt, vilken tyvärr gått förlorad. Förebilden har varit balladen: »En lustig Wijsa om een Greffue / som drogh bort i fremmande land» (Se I. Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600 III s. 103 — Jfr III s. 7), vilken varit känd i ett svenskt tryck år 1583.

13. »Jag wil eder quäda». Texten har av E. Liedgren omnämnts från 1670-talet, men har av D. Lindquist senast i denna tidskrift år 1942 daterats till år 1654. Dess koral har dock med dessa begynnelseord varit känd i Finland omkring 1614 (senast 1624) men begynnelseorden finnas därtill antecknade i kanten av Missalefragmentet N:r 137 (fol. 3) i H. U. B. Detta fragment togs i bruk för inbindning av räkenskaper från Pargas och Nagu socknar i Finland för år 1559! Före detta år har alltså en psalm med dessa begynnelseord använts i kyrka (?) inom Åbo stift! Liedgren menar att psalmen förmodligen haft dansk förebild¹⁾.

14. »Jag wil min Herre gud lofwa, som alla mina --». Psalmen är känd i Sverige först från 1670-talet, men har föreläggat för Hemmingius Henrici, när denne före 1614 översatte till finskan den danska psalmen: »Jag wil mig Herren loffue, som alle mine Synder bar» av Hans Thomissøn (1569). Psalmen är en kontrafakt²⁾. Koralen har ock använts i Finland med dessa svenska begynnelseord omkring 1614. Hemmingius har beaktat också den svenska versionen t. ex. i sin sista strof.

¹⁾ E. Liedgren a. a. s. 239.

²⁾ Jämf. E. Liedgren a. a. s. 214 f.

15. »Min wägh bär nidh aff himels högd», en översättning av Luthers kända julpsalm: »Vom Himmel hoch da kom ich her», men endast första strofen med melodi är bevarad. Den har använts i Finland omkring år 1614 eller senast år 1624. Den allmänna svenska versionen »Af Himmels högd iagh kommen är» blev¹⁾ tryckt 1617, före vilket år psalmens ovannämnda äldre version alltså tillkommit.

16. »Må iagh icke olj dig wara». En sådan psalm är i två källor antecknad att sjungas till koralmelodin: »O Gud förlän mig tina nåd», men ingen text har påträffats. Anteckningen är av år 1624.

17. »O gudh wij loffue tigh, o gudh wij tacke tigh». Denna versifierade svenska Te Deum-översättning har allmänt använts i Finland åtminstone från början av 1580-talet, då Jacob Firmo publicerade även en finsk version. Men den har sannolikt tillkommit kanske redan ett par årtionden tidigare. Den inkom i svenska psalmböcker genom finländaren S. A. Forsius [»Andlige Psalmer och Wijzor»], tr. senast 1614²⁾. Forsius ändrade något texten. Av psalmen finnes över 20 uppteckningar i våra källor. Förebilden är av Luther, men även en dansk version var i bruk.

18. »Om menniskiones Fåfängelighet», som av D. Lindquist senast i denna tidskrift år 1942 daterades till år 1654, har sjungits i Finland före år 1614, då Hemmingius Henrici översatte den till finskan: »Ihmisten elämän surkiudhest». En annan finsk version gavs av Viborgsbiskopen Olavus Elimaeus i dennes psalmbok 1621. Den svenska psalmen har ett defekt akrostikon: »Olawws [— — — — ?]. Liedgren menar att den har danskt ursprung³⁾.

19. »Tackom och lofwom thet nyfödda barnet», en översättning av »Benedicamus paruulo nato». Texten finnes upptecknad från mitten av 1600-talet tillsammans med dess finska version (tryckt 1646) och latinska.

20. »Then helige andes nåd warj med oss I råd h och då dh». Den är ett försök till översättning av »Sancti Spiritus assit nobis» och förekommer i ett exemplar av »Een liten Songbook (4:o)» 1553 i H. U. B. Den vanliga svenska översättningen trycktes första gången i Liber Cantus år 1620.

¹⁾ E. Liedgren a. a. s. 227.

²⁾ E. Liedgren a. a. s. 224.

³⁾ E. Liedgren a. a. s. 239.

21. »Then signade dagh är oss betedd», vilken ingår som N:r 5 i den Stierneldska visboken, som skall härstamma från Finland, skriven omkring 1583 (?). Se A. Noreen & A. Grape a. a. Dansk förebild!¹⁾

22. »Thet helge korss wår herre bär medh blodelige vnder», en uppteckning i »Liber Georgij Marci» i Tammerfors Domkapitels arkiv. Anteckningen är från Liturgins tid eller tidigare. Den är antecknad på en sida av 1549 års finska Passio. Det danska originalet ingick i Jesperssøns Gradual s. 185. Melodi har icke införts i vår anteckning. Sången var lämplig att sjungas vid de återinförda korsfesterna.

23. »Thå gudh hade skapadt himmel och i ord», enligt Liedgren en skapelsepsalm av danskt ursprung²⁾. Den förekommer också antecknad i Stiernelds nyssnämnda visbok som N:r 9.

Säkert är att vissa av ovan förtecknade psalmer eller sånger hava finländskt ursprung, om icke alla. Påtagligt är det danska inflytandet, vilket på sätt eller annat spårats i n:ris 1, 2, 6, 10, 13, 14, 18, 21, 23. Dessutom kan även 17 ha förmedlats över Danmark. Detta är ju en ganska stor procent. Dock är psalmernas förmenta danska ursprung i några fall blott en gissning — i själva verket är det tydligen finländskt.

Den första kända finländska diktaren av svensk psalm är kyrkoherden och astrologen S. A. Forsius, vars psalmbok [»Andlige Psalmer och Wijser»] utkom år 1613 eller senast år 1614. Bland dess omkring 150 psalmer torde han själv ha översatt inemot 45. En eller två äro original av Forsius. Bland dessa psalmer torde finnas sådana, som redan tidigare varit kända i Finland. I något fall bygger han på finska versioner och i några har hans psalmer översatts till finskan av Hemmingius Henrici år 1614. Men vi skola ej i detta sammanhang närmare ingå på dessa frågor. Vi kunna anse dessa exempel bevisa, att svensk psalmdiktning förekommit i Finland under reformationstidevarvet. Med hänsyn till den Finlands-svenska befolkningens jämförelsevis ringa antal i förhållande till rikets är denna insats icke alldeles obetydlig.

Olav D. Schalin.

¹⁾ E. Liedgren a. a. s. 81.

²⁾ E. Liedgren a. a. s. 230.

Hugo Distler och den unga tyska kyrkomusiken.

Bland de unga kyrkomusikerna i Tyskland har en av de främsta fått sin bana bruten. Budskapet om Hugo Distlers hastiga död den 1 november 1942 fyller alla, som kände honom, med djup sorg. Distler gjorde redan i unga år en stor och betydelsefull insats inom den tyska musiken och har övat inflytande utöver landets gränser, i Sverige kanske starkare än i något annat land. (Jfr I. Sahlins vägvisande art. om Hugo Distler i Kyrkosångsförb., febr. och maj 1936.)

Det bråda avbrottet i hans rika och lovande skapande står som en dunkel gåta. Obegriplig förefaller hans tidiga död. En söndagsmorgon, efter att ha utfört sin organisttjänst under högmässan, dog han 34 år gammal, med ett kors, bibeln och bilderna av maka och barn i handen. Demoniska krafter måste ha övervunnit och brutit sönder hans kämpande själ.

Distlers yttre levnadsbana ledde till en av de högsta och mest representativa posterna inom det tyska musiklivet. Född 1908 och uppväxt i Nürnberg, platsen för Pachelbel-traditionen, efter studentexamen utbildad i Bachstaden Leipzig hos Ramin, Martienssen och Grabner i orgel, piano och komposition, börjar han efter knappt fyra år i Lübeck, Buxtehudes kraftfält, sitt första ämbete som organist och kantor vid den traditionsrika orgeln i S:t Jacobi. Det är en väg under de stora orgelmästarnas stjärna, en väg, vars betydelse är mera än symbolisk.

Åren i Lübeck blevo avgörande för hans egen utveckling och för grundläggandet av hans rykte inom riket. Hans körverk erövra den unga generationens hjärtan. Han själv finner i Lübeck en idealisk gemenskap med unga människor i »Sing- und Spielkreis», som blir en rik inspirationskälla för hans eget skapande, som skänker honom erfarenhet och ger honom möjlighet att pröva och fördjupa sina konstnärliga intentioner. 1937 kallas han, vid ännu inte fyllda trettio år, till lärare i komposition vid Stuttgarts statliga högskola för musik. Redan två år senare antager han en kallelse till professor vid Berlins Staatliche Musikhochschule. En höjdpunkt i hans körarbete blir det, då ledningen av Staats- und Domchor på våren 1942 anförtros honom. Häråt ägnade han sig med hela sin extatiska energi och medfödda pedagogiska förmåga. I slutet av oktober stod han inför sin första stora konsert med anledning av Staats- und Domchors 100-åriga tillvaro, som skulle bli ett hög-

tidligt firande av Heinrich Schütz' minne. Nu fick kören få dagar senare också den tunga uppgiften att sjunga »Herre förbarma dig» vid hans grav.

För att förstå Distlers och de unga tyska kyrkomusikernas insats inom vår tids musikaliska produktion måste man gå tillbaka till den allmänna situationen under 1930-talet, då deras verk började att slå igenom. Det kan inte förnekas att kyrkomusiken under den allmänna musikaliska utvecklingen i begynnelsen av 1900-talet stått i skymundan till en början. Med nödvändighet, ty en epok av svallande kaos, av stilistisk utdaning kunde inte göra anspråk på hemortsrätt inom det sakralas värld. Det är symptomatiskt nog att t. ex. den »atonala» stilen har frambringat konsertverk och operor men inte en enda kyrklig komposition. Under den nya tidens begynnelseskede måste kyrkomusiken med inre nödvändighet förhålla sig avvaktande. Men också i kyrkomusikens stam trängde nya safter upp, som uppenbart gävo liv åt alla grenar: psalmboksreform, orgelrörelse, kyrkosångsrörelse, återställande av den sedan upplysningstiden i Tyskland så gott som försvunna altarsången och till sist den nya teologisk-liturgiska rörelsen i samband med den nya insikten om kyrkans väsen, utgående från bekännelsekyrkan.

Så inträder vid mitten av 1930-talet ett nytt läge. Den nu i sina fundament stadgade kyrkomusiken möter en allmän musikalisk situation, som i sin tur ur de kaotiska strävandena börjar utveckla en ny klarnad stil, som har blivit tonalt stadgad men ändå klangligt rikare på nya harmoniska bildningar (t. ex. Hindemith: *Mattis der Maler-sinfoni*). Nu syns det tydligt att kyrkomusiken under hela denna utveckling har hållit stånd mot den världsliga systemens villfarelser. Därför kan allra först i den förras sköte den nödvändiga utjämningen mellan tradition och framsteg fullbordas. Grundvalen för en fruktbart skapande utveckling är lagd.

Då kallar i oktober 1937 den evangeliska kyrkan till den första stora »Fest der deutschen Kirchenmusik» i Berlin. Under sju dagar prövas i sju kyrkor och två konsertsalar under morgongudstjänster (Metten), högmässor, vesprar och konserter — sammanlagt 25 framträdanden — samtidens kyrkomusikaliska skapande. Framstående kyrkokörer och organister begiva sig till Berlin för att genom mönstergilla reproduktioner låta verken framträda i sitt fulla värde. Denna kyrkosångshögtid är inte bara den

första i rikets huvudstad, utan också den första, vid vars genomförande själva tyska evangeliska kyrkan deltagar, och slutligen den första vilken uteslutande upptager samtida verk, någonting alldeles nytt, som blivit möjligt först genom de sista fem årens inre utveckling. Denna musikvecka väckte mycken uppmärksamhet, ty det blev för första gången uppenbart för stora kretsar att efter långt uppehåll ett rikt skapande av kyrkomusik hade blomstrat upp på endast få år. Under den närmast följande tiden visar det sig, att de starkaste impulserna ofta kommit just från kyrkomusikens område. Den stora överraskningen blir nu att för de till ett tjugotal uppgående kompositörerna kristendomen hade framträtt som den enda bärande realiteten i världsåskådningskampen sedan 1933. Ett sådant avgörande kommer säkerligen inte att underlätta deras väg och framgång. För att nå fram till succes och berömmelse skulle det säkerligen finnas många andra och bättre möjligheter, än verksamheten inom de sedan 1933 för offentligheten avstängda kyrkorummen kunna erbjuda. Men deras uppsåt är bestämt av helt andra ofrånkomliga intentioner. Och allvaret, som präglat deras kristna genombrott, kommer att få konsekvenser för deras konstnärliga gestaltning. Ingen av dem, som nu bekände sitt ställningstagande, kunde undgå den stora fördjupningsprocess, kyrkan själv hade förts in i.

Rent ytligt betraktat måste redan den ovanliga kännedom om bibeln förvåna, som talar ur texterna, vilka ofta äro hämtade ur de mindre kända partierna av den heliga skriften, men ännu mer kanske den inlevelse i bibelns värld, som framträder i den musikaliska behandlingen. I mångfalden av verk framträder tydligt den gemensamma strävan, som förenar alla: vägen in i gudstjänsten. Starkare än någonsin förut blev det märkbart att den nya kyrkomusiken är rotad i kyrkans böner och gudstjänst och har sin fasta plats i kyrkans gudstjänstordning. Hittills hade vilken religiöst neutral text som helst och musikens allmänt religiösa uttryck räckt till, för att ge en komposition namn av »kyrkomusik». Nu ställas anspråken åter strängare. Som under det kyrkliga skapandets blomstringstid blir grundvalen på nytt anknytning till text och sång ur det liturgiska kärnbeståndet, den liturgiska ändamålsenligheten, förbindelsen med den firande församlingen. Och först på denna grundval öppnar sig friheten för det individuella konstnärliga uttrycket. Det är en av de största förhoppningar, som kan skänkas en tid, då kyrkans sång och musicerande åter har blivit

tillbedjan under de gamla mästarnas motto: »Jesu juva» och »Soli deo gloria».

Här står Distler i allra första raden. Man kunde kanske våga säga, att hans gestaltningskraft flöt som rikast och mest harmoniskt, så länge han obruten ställde hela sitt skapande under kyrkans krav (så som han själv en gång definierade det i en artikel i »Zeitschrift für Musik», avtryckt i översättning i »Kyrkosångsförb.» mars 1936): »att stå i det kultiska sammanhanget, att helt och hållet underordna sig den gudstjänstliga handlingen, att endast uttrycka förkunnelse och tillbedjan», samma krav som samtidigt också erkännes av den kristna litteraturens unga ledaregestalt, Jochen Klepper. (Ett djupt tragiskt öde lät båda dessa banerförare sluta sitt liv kort efter varandra. Den evangeliska kristenheten berövades på detta sätt två mäns förkunnelse, som talade framtidens språk och levde i framtidens anda). Då livet utanför kyrkan började lägga beslag på Distler, då andra krav än de, som inneslutas i vittnesbörden om »Vår Herre Kristi liv, död och uppståndelse, i vars tecken också idag all historia avgöres», började få makt över honom, utbröt den konflikt mellan skilda anspråk som till sist troligen slet sönder honom. Ty han kände en brinnande förpliktelse gentemot sitt uppdrag, för vars uppfyllande han kämpade liksom besatt, utan hänsyn till sig själv och med en oavbruten vilja att undgå kompromisser. Distler var en personlighet av stora mått. Tidigt blev det tydligt, vilken väldig kraft, som besjälade hans känsliga kropp. Hela hans väsen verkade glödande. »Massan», vare sig den kom fram i en för tjock, oformlig körklang eller i tänkesättet, kunde driva honom till förtvivlan och vrede.

Det är bekant, hur ojämförligt mycket djupare än här i landet upplösningen av de kultiska formerna hade gått i Tyskland sedan upplysningstiden. Distler visste om denna kyrkans nöd, och han led under den, djupt och fruktbart. Redan i sitt opus 7, koralpassionen för 5-stämmig kör a capella bryter hans spänningsrika musik fram, som griper genom sitt allvar. Den visar hans stil redan utpräglad i alla sina väsentliga drag.

Det är på grund av en inre samhörighet och inte någon slags historicism som Distler anknyter till den förklassiska polyfonien. Han kände igen samma överpersonliga (ej opersonliga) ande i den gamla nederländska epoken. Medeltidsmänniskans djupa religiösa allvar motsvarade hans egen mentalitet, och genom sin musikaliska

begåvning skapar han en organisk syntes mellan de gamla mästarnas substans och sitt eget skapande, i vars medelpunkt a cappella-musiken står. Fler- eller t. o. m. mångstämmiga körer behöva samverka för att utföra den för alla gemensamma, medryckande uppgiften att förkunna och lovprisa Guds härlighet och kärlek. Och hur stor självständighet och »individuell» karaktär varje stämma än äger, fattas dock aldrig den inre samhörigheten. Den lineära stämföringen bidrar till en samfällid organisk utveckling, trots polyfonien och polyrytmiken. Följer man grundlagarna för hans konst, uppenbarar sig en spegelbild av den lutherska insikten om friheten mitt i det absoluta beroendet. Hans stils inre dynamik kännetecknas av rytmisk rörlighet, kärlek till operiodisk satsbyggnad och synkoper, av hans säregna, vitt svängande melodik, som flyter i stora valvbågar eller vid flerstämmig sats i linjer, som ständigt skära varandra, och av hans modernt utvecklade kyrkotonala harmonik.

Den andliga hållning som ovan antytts, ligger till grund för hela den rika produktion, han lämnar efter sig trots sin tidiga död, alltså i alla hans andliga motetter, konserter och evangeliehistorier såväl som i de världsliga sångerna och kantaterna, i hans sonater och partiter, i cembalokonserten och även i hans teoretiska arbete (»Funktionelle Harmonielehre»). Ändå finner den kanske sitt djupaste uttryck i den rent liturgiska musiken: de satser han skrev på gammalevangeliska kyrie- och gloriasånger i olika 2—8-stämmiga körer, »für gleiche und gemischte Stimmen». Jag skall aldrig glömma intrycket av Distlers brett upplagda »Grosse Nürnberger Gloria 1525» för en fritt psalmoderande, jublande solo-röst (»Allena Gud i himmelrik») över fyra blandade körstämmor i enkel sats. Den sjöngs vid en av de stora högmässorna vid Kirchenmusikfest efter liturgens inledande: »Ära vare Gud i höjden» och församlingens svar, »Och frid på jorden, till människorna ett gott behag».

Distlers satser ha vuxit fram ur gregorianiken. Den enstämmiga liturgiska melodi, som satsen behandlar, är angiven före varje sats. Sedan man tagit del av denna grundmelodi, förstår och behärskar man musiken lättare.

Just genom att övertaga sådana stycken ur liturgien blev kören åter en liturgisk faktor.

Distlers körmusik betyder för kyrkokörerna ett steg framåt till den liturgisk-kultiska hållning, som är förutsättningen för varje

äkta kyrkomusikalisk förnyelse. Och detta är kanske inte den ringaste gåvan Distler skänkt oss med sitt i ödmjukhet började och utan tvivel i ödmjukhet lämnade verk.

Eva-Juliane Meschke.

Gotländskt glasmåleri.

När kriget bröt ut och snart fördes helt nära våra kuster, uppkom frågan om skydd åt våra kyrkliga konstskatter. Allra mest hotade voro de gotländska kyrkoinventarierna. Av dem måste glasmålningarna bli föremål för särskilt omsorgsfull vård, som gav upptakten till ett fördjupat, intensift studium. Ledaren för landets konstskydd i kyrkorna, professor Johnny Roosval, tog själv hand om detta studium, som han förut vid flera tillfällen ägnat sig åt. I sin förträffliga »Den gotländska ciceronen» (1926) har han tidigare givit en kort översikt av glasmålningarna på ön. I några nyutkomna uppsatser (Rig 1941 s. 59 och Konsthistorisk Tidskrift 1943 s. 1) har han fördjupat studierna och bebådar nu en stor monografi över detta rika och underbart vackra material.

Roosval beräknar, att Gotland f. n. äger glasmålningar med en sammanlagd yta av 30 kvm, vilket inte är så mycket, då man kan antaga att siffran en gång varit 2000. Men det är vackert så. Våra fastlandskyrkor ha nästan ingenting kvar. En tröst är också att de gotländska målningarna äro av hög kvalitet, så hög att den kan jämföras med kontinentens och de engelska kyrkornas konstverk av denna art.

Till de äldre målarskolorna räknar Roosval Dalhems- och Lye-mästaren, båda konstnärligt mycket högtstående. Mellan dessa har Roosval placerat en målare, som han givit anonymbeteckningen *Alskogaren*. Hans verk återfinnes i Alskog, Klinte och Träkumla. Två bilder av de vackra målningarna i Alskogs kyrkas kor visas här. Först nattvarden. Apostlarna sitta hopträngda kring bordet. Kristus sitter på ena kortsidan. Hans ansikte strålar. Johannes har sjunkit ned mot bordet och hans huvud vilar på mästarens ena axel. På bordet står kalken och ett fat med en fisk. Denna gamla nattvardssymbol är ett arv från fornkristen konst. Trots

Bröllopet i Kana.

trängseln har konstnären inte lyckats placera in alla apostlarna; en fattas. Judas, framställd som en förkrympt och ondskefull varelse, sitter framför bordet. Han mottager brödet, som Kristus räcker honom.

Bröllopet i Kana skildras med naiv rörelse. Vid ett bord står en grupp människor. Längst ut på bordets kortsida står Kristus. Mot honom lutar sig Maria och sträcker vädjande ut handen mot sonen. Han pekar mot en samling krukor på golvet. En gosse är redan i färd med att hälla vatten i dessa.

Roosval har visat, att Alskogaren tagit intryck av norsk-engelsk ungotik, som nu dyker upp i Norge och i Linköpings domkyrka. Hans verksamhet infaller på 1280-talet.

Bengt Cnattingius.

Prästens liturgiska fostran.

Prästens liturgiska fostran — det är först ett ord om prästens förberedande utbildning.

Låt oss skissera en medelproportional. Där kommer en student från en medelkyrklig bygd, från ett inte direkt okyrkligt hem. Han ska bli präst. Han läser sin Bibel, går i högmässan i Domkyrkan, sitter av sina föreläsningar, är med i Studentsången och på nationsutflykterna, tenterar till sist praktisk teologi och blir teol. kand. Vad har han under de 5-7-9 åren vid akademien fått av liturgiskt vetande? Precis så mycket som han själv skaffat sig. Han har visst haft möjligheter — genom gudstjänstlivet, genom studierna (kyrkohistoria, symbolik, liturgik), genom praktiskt församlingsarbete under ferierna eller terminerna. Det *kan* hända, att han väl utnyttjat dessa möjligheter, om han nämligen från början haft något sinne för liturgiska värden. Men även i bästa fall är han selfmade — någon medveten undervisning eller fostran har det inte varit tal om. — Det *kan* också hända, att han kommer som ett oskrivet blad till prakten. Ett enda exempel: jag känner mycket väl en teol. kand., numera V. D. M., som, när han skulle hålla sitt livs första predikan vid prakten, var så fullkomligt okunnig om praktiska liturgiska elementa, att han trodde, att prästkappans långa

band skulle knytas uppe vid halsen i en stor, prydlig rosett. Exemplet kunde mångfaldigas.

Så kommer alltså praktiken, som skall göra det slutliga förvandlingsundret — att av en uteslutande teoretiskt utbildad teol. kand. skapa en praktiskt kunnig S. M. K. I praktiken är allting inklämt, som kan klämmas in. Kyrkorätt och auskultationer och liturgisk läsning och liturgisk sång och kateketik och så predikande — alla tider på dygnet. Det vill till en god matsmältning att orka med allt detta. Inte minst är det ett konststycke, som få lyckas med, att effektivt få rum med de liturgiska momenten. Hur skulle det också rimligtvis vara att begära? Varje student hinner kanske med att delta i ett tiotal övningar i liturgisk läsning och sång (ofta f. ö. kollektiva) och tjänstgöra som liturg vid ett par tre övningar — bland otalet andra uppgifter. Under sådana förhållanden kan varken lärare eller elever hinna med några underverk!

Mycket skulle dock, redan inom praktens nuvarande ram, vara vunnet, om den liturgiska undervisningen verkligen envetet toge sikte på praktiska liturgiska ting. Hur tar man på ett humerale? Hur förrättar man ett barndop och en nattvardsgång — rent praktiskt och in i minsta detalj? Det är ofta nog förvånansvärt litet av sådana viktiga ting, som kommer med i praktarterminens undervisning. Undra sedan på att resultatet inte alltid blir så imponerande!

Ännu mer vore givetvis vunnet, om den liturgiska undervisningen finge *mer utrymme*. Det har ovan antytts, att det är otänkbart att effektivt få rum med allt, som måste med, under den enda, korta praktarterminen. En möjlighet — ehuru föga tilltalande — vore givetvis att förlänga praktiken med en termin. En annan utväg tar, som bekant, Biskop Yngve Brilioths sakkunnigbetänkande sikte på: att redan inom den teoretiska utbildningens ram vinna det utrymme, som erfordras för en effektiv praktisk undervisning. Under de teoretiska studiernas lopp inpassas dels vissa homiletiska övningar (i anslutning till det föreslagna lektoratet i exegetik), dels en del av kateketiken (auskultationerna). Därtill kommer vissa nya ämnen, som inte ingår i den nuvarande praktens schema. Härigenom blir det vidgat utrymme för undervisning i både homiletik och kateketik under praktarterminen. — Men om detta sakkunnigförslag realiserats — vilket man må hoppas — så borde därvid *också utrymmet för den liturgiska undervisningen kunna väsentligt utvidgas*. Detta är ett önskemål, som icke gärna kan av-

visas. Det är inte lättare att bli en god liturg än en god predikant eller konfirmandlärare. Och om kyrkan icke är betjänt med dåliga predikanter eller svaga undervisare, så är hon lika litet betjänt med inkompetenta liturger.

Skall en effektiv liturgisk undervisning kunna åstadkommas, måste emellertid också den *underbyggas redan under de teoretiska studierna*. Redan på ett tidigt stadium av undervisningen bör en kurs i *röstvård* sätta in — lika behöflig för präster och lärare. Därefter övningar i *liturgisk läsning och liturgisk sång* (incl. koral-sång). Helst också någon övning i *orgelspel*. Om dessa ting vore obligatoriskt behandlade före praktarterminen, så vore det värsta grovgörat undanstökat, när den nyvordne teologie kandidaten kommer till sin avslutningstermin. Då skulle verkligen timmarna i liturgik kunna utnyttjas till ett sista genrep, till att ge en slutlig avputsning av det formella samt en grundlig och sammanfattande orientering angående praktiska ting, såsom kyrkoskrud, kyrkoskick etc. — Beträffande den musikaliska delen av den liturgiska undervisningen framstår det för mig som ett hägrande ideal, att den bedreves vid någon sorts *kyrkomusikaliskt institut* i anslutning till universitetet — alltså något slag av praktiskt teologiskt-kyrkomusikaliskt college, helst gemensamt tillgängligt för teologer och kyrkomusiker.

Prästens liturgiska fostran faller till icke oväsentlig del också efter prästvigningen. Detta är i nuvarande läge delvis en nödfallsutväg. Men delvis är det en naturlig sak och kommer att så förbli. Det viktigaste fostrande momentet är och måste vara *den söndagliga tjänsten*. Visserligen ligger liturgiens fiende nummer ett, slentrianen, på lur. Men den kan undvikas med Guds hjälp, med kantorns och prästfruns bistånd och lite egen god vilja.

Den liturgiska bönen, den liturgiska andaktsformen, kan inte begränsas till söndag förmiddag mellan 11 och 1. Det måste bli naturligt för präst och församling att få *flera möjligheter till liturgiskt andaktsliv* — genom enkla bönegudstjänster (i t. ex. tidebörens form), genom att den liturgiska böneformen följer med ut i vardagens andaktsliv (i församlingsarbete och hemmets husandakt). Tidebönen som en form av evangeliskt breviarium för prästen anbefaller sig osökt även för den enskilda andakten. Allt detta hör, synes det mig, med till liturgiskt växande, liturgisk fostran.

Prästens liturgiska fostran kräver *studier*. Varför inte bilda en läsecirkel i liturgiska frågor? Eller varför inte samlas kontrakts-

vis för att samtala om och öva gudstjänst? Det skulle vara välgörande som omväxling med kontraktskonventens Havanna 2! Och nog skulle det vara värdefullt, om Laurentius Petri Sällskapet, i samverkan med stiftens avdelningar av Kyrkosångens Vänner, kunde hjälpa präster, kanske inte minst de yngre, till några stilla studiedagar i en lugn församling och under någon förfaren frater superior som undervisare och själasörjare. Det vore ett utomordentligt värdefullt praktiskt-teologiskt-homiletiskt seminarium! Här tangerar vi f. ö. återigen det drömda kyrkomusikaliska institutet och dess möjligheter för prästernas och kantorernas vidareutbildning.

Prästens liturgiska fostran måste först och sist vara Den Helige Andes verk. Det räcker icke med gudstjänstövning eller studier i liturgik. Gudstjänsten måste för prästen bli ett levande stycke av Guds skapande, heliga aktivitet — ett led i Guds levande Ords fortsatta skaparehandling. Liturgi betyder tjänst. Som det gudomliga Ordets tjänare (det är liturg) har prästen att sträva efter att mer och mer bliva brukbar och brukad i det gudomliga Ordets tjänst (det är liturgi).

Pehr Edwall.

Recensioner.

Kyrkan.

En bok om kyrkan av svenska teologer. Stockholm, Sv. kyrkans diakonistyrelses förlag, 1942. 446 s. Kr. 13:50.

Man kan med en viss rätt påstå, att kyrkobergreppet alltid varit och alltid kommer att vara aktuellt, så länge som en inte uteslutande ohälsosam spänning består mellan kyrkan, sådan som hon historiskt framträder i nuet, och staten, till vilken hon alltid måste stå i någon slags relation, vare sig som stats- eller frikyrka. I vår tid har som bekant särskilt från kulturradikala kretsar mot kyrkorna i allmänhet riktats den anmärkningen,

att de varit alltför undfallande för den världsliga staten, medan de frikyrkliga framför allt betonat, att statskyrkorna inte kunna legitimera sig ur Skriften. Under de första årtiondena av detta sekel var kyrkofrågan ett ständigt återkommande debattämne, framför allt i akademiska och frikyrkliga kretsar; i Uppsala utkämpades sålunda ett par minnesvärda debatter med protagonister från olika läger 1909 och 1912.

Individuellt kunde väl denna fråga tidigare göra sig påmind med en plågsam skärpa, såsom när Söderblom 1888 förfärad frågar: »var på vilår kristendomens visshet, Kristi anspråk, lärans sanning, kyrkans be-

rättigande». Men en helt annan aktualitet än denna fredliga-teoretiska för några årtionden sedan har ämnet fått i våra dagars värld, i vilken allteftersom brutaliseringen fortskridit frågan om kyrka och stat, kyrka och rättsordning på sina håll blivit en fråga på liv och död. För kyrkan har detta kommit som en allvarlig maning inte bara att besinna sig på vad som i denna tid är hennes uppgift — liksom om enskilda gäller det också om kollektiva grupper, folk och institutioner att de inte visa sina bästa sidor precis i medgångens och lugnets dagar — utan också att göra sig reda för var gränslinjen går mellan henne och staten, med andra ord på vilken punkt det tillstånd inträder, då hon icke längre stillatigande kan åse den statliga eller rättsliga utvecklingen. Det för många överraskande har då inträffat, att kyrkan visat sig erbjuda det starkaste, för att inte säga det enda effektiva motståndet mot försöken att lägga anden i bojor och mot kränkningen av rättsordningen. Man kan spekulera över varpå detta har kunnat bero och peka på att t. ex. för Norges vidkommande kyrkan där haft ledare av ovanliga mått, materiella resurser, som åtminstone till en viss grad gjort det möjligt för henne att bjuda motstånd, som andra ideella organisationer och institutioner inte kunnat o. s. v. Men ingendera av dessa förklaringar träffar det väsentliga. Det är väl inget tveivel om att kyrkan kunnat förbliva oböjlig, därför att hon har en transcendent sanktion och ett övervärldsligt budskap. Allt som är byggt på mänskliga beslut eller på mänsklig överenskommelse kan och brukar också anpassa sig i det oändliga eller omböjas efter den starkares vilja, medan för kyrkan på en viss punkt oböjligt det tillstånd inträder, då hon

inte längre kan vara med, utan att svika sitt gudomliga uppdrag. Man skulle också kunna säga, att kyrkan i våra dagar på sina håll i gärning uppenbarar, att hon är mer än en mänsklig stiftelse.

I den bok, som nu utgivits på Diakonistyrelsens förlag och i vilken frågan om kyrkan diskuteras från skilda synpunkter och av olika författare, säges det också uttryckligen ifrån att det är det nuvarande läget, som framkallat boken. Uppsatserna äro egentligen frukten av ett meningsutbyte vid en teologkonferens i Nyköping i februari i år, men för att frågan skall bli mera allsidigt belyst ha ytterligare en del artiklar tillkommit. I stort sett dela väl alla författarna samma syn på ämnet, ehuru man på ett par punkter kan märka smärre reservationer, liksom också ett par dubbleringar av tankegångar och uttryck i ett samlingsverk som detta inte kunnat undgå. Författarna ha endast haft till ögonmärke att skildra vad kyrkan verkligen är och blicka inte ängsligt åt ena eller andra hållet för att se hur vederbörande skall uppfatta deras meningar. Vad som frapperar är den lidelsefria tonen utan utfall mot annorledes tänkande — betecknande nog alltför vanliga i den fredliga tidens många kyrkodesbatter — den stränga sakligheten, ämnets majestät, varom inledaren biskop Aulén med rätta talar. Man skulle i något skematisk form kunna sammanfatta det intryck som boken efterlämnar, att dess kyrkobergrepp närmast sammanfaller med det klassiskt svenska, särskilt sådant detta utformats av Einar Billing, men boken tvingar inte denna mening på läsaren, utan verkar i denna riktning just genom frånvaron av all apologetik.

Då det här icke kan bli fråga om

att ens i referatets form behandla innehållet i denna rika bok, som har sitt budskap inte minst till våra bröder i grannländerna, måste vi begränsa oss till att antyda det huvudsakligaste av innehållet.

I ett hänseende är utgångspunkten för en debatt av idag mycket gynnsammare än för en 25 å 30 år sedan. Medan exegetiken vid denna tidpunkt närmast verkade besvärad av att taga ställning till kyrkobergreppet och inte hade annat än tvekan eller undvikande svar att ge, har senare exegetisk forskning målmedvetet inriktat sig på ett studium just av det nytestamentliga och urkristna kyrkobergreppet och på en skildring av hur församlingen faktiskt framträdde enligt detta begrepp. Man har härvid inte heller fallit för frestelsen att läsa in sina egna tankar eller för att idealisera, utan som en av bidragsgivarna docenten Olof Linton anmärker sökt att *taga urkristendomens självvittnesbörd på allvar*. Alla uppsatser som handla om det urkristliga kyrkobergreppet, om ämbetet och kulten, av Anton Fridrichsen, Erik Sjöberg, Gösta Lindeskog, Hugo Odeberg och Nils Johansson, bära prägeln av denna tveklösa säkerhet. Koncisast definierar kanske Anders Nygren kyrkan från biblisk synpunkt med en från Nya Testamentet hämtad välkänd bild: *därför att Kristus är, är också kyrkan såsom Kristi kropp förhanden*.

I det andra avsnittet, »Aktuella historiska perspektiv», behandla Sven Kjällström (Bekännelsen i den svenska reformationskyrkan) och Hilding Pleijel (Svenska kyrkan och bekännelsen under sista halvseket) ett par kritiska skeden i svenska kyrkans historia. Einar Billings epokgörande insats för en fördjupad syn på den svenska kyrkans egenart och uppgift behand-

las av Oscar Krook och Sigfrid von Engeström, av den förre i mera essayistisk form, av den senare i en rikt dokumenterad framställning. Bidrag till detta avsnitt äro också lämnade av Hjalmar Lindroth och Elis Malmeström.

Men ingen aldrig så oklanderlig exegetik kan göra den systematiska uppgiften överflödig. Kyrkobergreppet ägnas därför i det sista avsnittet »Kyrkotanken i principiell belysning» en ingående undersökning bl. a. av Ragnar Bring (Det subjektiva och objektiva kyrkobergreppet), Herbert Olsson (Kyrkans synlighet och fördolthet enligt Luther), Ruben Josefson (tre uppsatser om resp. dopet, nattvardsuppfattningen och ämbetet). En alldeles särskild aktualitet äger till slut Anders Nygrens uppsats (Staten och kyrkan; närmast i anslutning till Luthers lära om det andliga och världsliga regementet) och Gustaf Auléns (Kyrkan och rättsordningen).

I England har denna form av tankeutbyte varit vanligare än hos oss — närmast föres väl tanken på samlingen *Catholic and critical essays* 1926. Det sätt, på vilket det nu gjorda försöket, utfallit, uppmuntrar till fortsättning. Det är inte uteslutet utan snarare troligt, att denna samling, vars ämne är högst aktuellt och behandlats på ett suveränt sätt, kan få något av programmatisk betydelse för framtiden. *Bror Olsson.*

Fyra kyrkoberskrivningar.

Bertil Berthelson, Lidens gamla kyrka. Svenska Fornminnesplatser. Kungl. Vitt. Hist. och Antikvitetsakademien. Stockholm 1943. 16 s. Kr. 0.75.

Ingemar Ingers, Burlövs gamla kyrka. Lund 1942. 32 s. Kr. 0.75.

Arthur Svensson, Bjäresjö kyrka. Ystad 1942. 60 s. Kr. 2:—
Sigurd Pira, Linderås och Adelövs gamla kyrkor. Tranås 1942. 56 s. Kr. 1:—.

Medelpads märkligaste kyrka, *Liden*, har hedrats med en beskrivning i serien Svenska Fornminnesplatser. Den är utarbetad av antikvarien B. Berthelson och skildrar den intressanta 1400-talskyrkans öden samt de många vackra inventarierna, av vilka flera härstamma från Holms kyrka.

I små populära kyrkbeskrivningar ha två märkliga skånska kyrkor blivit skildrade. *Burlövs kyrka* från 1100-talet med torn från 1200-talet och kor, som utvidgats på 1400-talet, äger bl. a. en ståtlig altaruppsats av Jacob Kremberg från Lund och en predikstol i samma stil. Allt detta är sakligt och enkelt skildrat liksom också den stora kyrkorestaureringen 1908—09, då det vackra medeltidstemplet räddades från att en tid ha varit ödekyrka — en förnedringstid på endast 8 år.

Bjeresjö kyrka är ännu märkligare. Mest berömd är väl kyrkan för de intressanta romanska kalkmålningarna. Själva byggnaden med sin märkliga dopfont torde enligt Erik Lundberg få räknas till en rätt sen avläggare av en skulpturskola, vars främsta verk var lektoriemuren i Lunds domkyrka. En sevärighet är också läktarpredikstolen med sina vackra reliefer. Den utmärkta vägledningen, som är prydd med talrika förstklassiga illustrationer, säljes till förmån för kyrkans restaurering, vilken planerats.

Sigurd Piras skildring av *Linderås* och *Adelövs* kyrkor är mera utförlig och bygger på ett omfattande studium av kyrkböckerna. Han ger därför en livlig och kulturhistoriskt orienterad bild även av sockenliv m. m. Som en ovanlig begravningssed kan näm-

nas följande från år 1762. När lik begravas stå bärarna utanför kyrkogårdsporten och hålla bären på axlarna tills prästen kommer och »sjunger upp liket». Då ställa sig de sörjande kvinnorna omkring en sten för att gråta. Det förekommer också, att de sörjande hela året under gudstjänsten luta sig under bänkarna och ej stiga upp ens när Tron sjunges. — Piras kyrkoberivningar avse de medeltida kyrkor, som funnits före de nuvarande, som uppförts resp. 1793 och 1830—34.

Bengt Cnattingius.

Kyrkokonst.

Hans Richard Fabricius: Danske kirkekunst, biblisk og symbolisk belyst. O. Lohses forlag, København 1941.

Pastor Richard Fabricius, som ägnat många års intensiva studier av den danska kyrkokonstens ikonografi, har sammanfattat dessa studier till en bok, som kallats Dansk kyrkokonst. Man måste vara lekman för att våga sig på en uppgift, där materialet är så överrikt och den vetenskapliga bearbetningen så obetydlig. Fabricius' bok är helt enkelt den enda studie av det märkliga danska materialet — på svenska finns åtminstone ett litet antal specialundersökningar. Det skulle emellertid vara orätt att klandraförfattarens djärvhet — tvärtom hans bok bör hälsas med glädje. Den kan läsas även i Sverige i brist på inhemska framställningar i ämnet.

Boken behandlar endast medeltidskonsten. På vissa punkter kunde den ha utfyllts med korta antydningar om protestantiskt evangeliskt konstinnehåll. Vissa avsnitt av den medeltida kyrkliga ikonografien äro så fyl-
 ligen (t. ex. om änglarna, sibyl-

lorna, om jordens och naturmakternas symbolik), att en förkortning varit lämplig. Mot en del detaljer i framställningen kan man naturligtvis resa invändningar. Vid skildringen av Jesu födelsebilden betonas Birgittauppenbarelens betydelse för starkt; de s. k. Bonaventuras betraktelser skildra som bekant tidigare tillbedjandet av Jesusbarnet på liknande sätt och ha troligen spelat huvudrollen vid motivets utformande under senmedeltiden.

Som avslutning följer en specialundersökning av ett intressant ämne om den engelska kyrkans betydelse för Danmarks kyrkliga bildkonst och arkitektur under 1100-talet. På grund av brist på bilder är det svårt att kontrollera författarens intressanta upptäckter. Men läsarens huvudintryck förblir dock mycket förmånligt för författaren, och man får en livlig föreställning om hur stor betydelse det ikonografiska studiet äger för historien och konsthistorien. Tack vare det engelska inflytandet gömmer den danska kyrkokonstens bildvärld ett myller av gestalter och föreställningar från fornkristen, karolingisk, bysantisk tid m. m.

Boken avslutas med ett stort ortregister, men däremot saknas ett register på helgon samt ikonografiska begrepp, som hade varit viktigare. Anmälaren måste lovorda de ständiga och ytterst upplysande hänvisningarna till bibelställen. Boken om Dansk kirkekunst bör spridas i Sverige och stimulera till ökad förståelse för vår kyrkokonsts rika bildvärld.

Bengt Cnattingius.

Orgelspelets konst.

Hermann Keller: Schule der Choralimprovisation, Edition Peters Nr 4447, samt Die Kunst des

Orgelspiels, Edition Peters Nr 4517. Pris 4:— resp. 6:— R. M.

Organistutbildningen i Tyskland är känd för att stå på en synnerligen hög nivå, långt högre än den svenska. Den är grundligare, mera gedigen och effektiv än i Sverige: man har ju en förnämlig tradition att anknyta till och slå vakt om. Den tyske nytexaminerade organisten är således odiskutabelt sin svenska kollega på de flesta områden vida överlägsen, såväl teoretiskt som praktiskt-tekniskt. Framför allt är detta förhållandet med avseende på ämnet orgel, vilket såsom huvudämne är uppdelat i underavdelningarna liturgiskt orgelspel och konserterande orgelspel med skilda vitsord i examensbetyget. Redan denna omständighet ger vid handen, att koncentrationen till huvudämnet samt lärogången bli helt annorlunda än vad tyvärr hos oss är fallet. Den tyske organisten har grundligt lärt känna sin orgel i dess egenskap av ett den polyfona musikens instrument framför alla andra, och han förstår också att traktera den på ett orgelmässigt sätt, även när det gäller koralspel, preludier och modulationer. Förutom den teoretiska undervisningen i harmonilära och kontrapunkt har han under loppet av lärokursen i liturgiskt orgelspel bibringats ett gediget praktiskt kontrapunktiskt kunnande, som sätter honom i stånd att genomföra, »improvisera», en cantus firmusbearbetning i polyfon sats ävensom att postludiera i fugatots (fugans) eller pasacaglians former. Som färdigutbildad — eller rättare — nyutbildad äger den tyske organisten dessutom en ingående kännedom om litteraturen för sitt instrument. Han har förutom ett flertal verk av dels gamla mästare dels Seb. Bach fått instudera åtminstone ett par stora Regerkompositioner samt nutida

verk av Joh. Nep. David, H. Grabner och andra. Även César Franck och Widor spelas. Vid examineringen i tekniskt (konsertmässigt) orgelspel förekommer ej som hos oss endast *ett* »examensstycke», utan varje abiturent har att utföra åtminstone fyra större kompositioner, representerande skilda epoker.

I ovannämnda synnerligen intressanta och värdefulla pedagogiska arbeten, »Schule der Choralimprovisation» och »Die Kunst des Orgelspiels,» har Hermann Keller, professor vid Staatliche Hochschule für Musik i Stuttgart, metodiskt förebildligt framställt läroängängen vid utbildningen i liturgiskt och tekniskt orgelspel. Med pedagogisk skarpsblick har kunskapsstoffet ordnats från nybörjarens första försök fram till mera avancerade stadier. Jämförda med tidigare utkomna pedagogiska arbeten torde dessa båda verk var för sig framstå utan motstycke, då nära nog alla i såväl liturgiskt som tekniskt orgelspel förekommande problem behandlas. Inte blott för den studerande utan även för den färdige, i tjänst varande organisten, som vidare vill förkovra sig, kan Keller bli till ovärderlig nytta; författaren vänder sig i företalet till båda dessa kategorier. Varje organist kan därför icke nog rekommenderas att skaffa sig båda dessa arbeten. De lämpa sig utmärkt för självstudium.

I förordet till »Schule der Choralimprovisation» påpekar Hermann Keller, att improvisation är ingivelse och därför omöjlig att lära. Tillägna sig kan man emellertid improvisationens *tekniska former*. Vid början av denna lärokurs förutsättes kännedom om harmonilärens grunder. Den första uppgiften, som ligger till grund för alla efterföljande, består i att från bladet i fyrstämrig sats spela (»harmoni-

sera») en given koralmelodi. Från detta första stadium ordnar sedan Keller på ett utomordentligt skickligt sätt det successiva fortskridandet till allt svårare uppgifter. Över åttondels-, triol- och sextondelsfigureringen till en cantus firmus i trestämrig sats samt bearbetning av en c. f. i alla lägen i såväl manual som pedal går vägen fram till imitation och fugetta samt koralförspelets större former sådana de lanserats av de klassiska mästarna och Seb. Bach. Ur pedagogisk synpunkt mycket lyckligt är, att varje uppgift ända från början åskådliggöres med koralbearbetningar av gamla mästare. Detta sker så, att endast de inledande takterna av varje komposition fullständigt återgivits och i det följande endast c. f. utsatts. Härigenom ledes den studerande in i uppgiften och eggas att slutföra exemplet i samma stil, vari det påbörjats. Denna metods stora värde är obestridligt. Författaren framhåller dessutom genom talrika hänvisningar till orgellitteraturen vikten av att jämsides med genomgåendet av denna skola ingående studera äldre och nyare koralbearbetningar.

Hermann Kellers orgelskola, »Die Kunst des Orgelspiels», är i likhet med hans improvisationsstudier ett pedagogiskt arbete av förnämligaste art. Författaren nämner inledningsvis, att de flesta orgelskolor vanligen bli lagda åt sidan, när eleven hunnit så långt, att han kan börja studera den lättare klassiska litteraturen. Till skillnad från andra liknande arbeten vill därför denna skola behandla alla områden, som äro betydelsefulla för det konstnärliga orgelspelet. Den rent tekniska delen, som vill bibringa den studerande den teknik som behövs för att kunna spela större Bach- och Regerkompositioner, börjar med det orgelmässiga koral-spelet, varvid sopran,

alt och tenor utföras på manualen och basen på det okopplade pedalverket. Koncentrerade tekniska pedal- och manualövningar, ofta hämtade ur eller anknyttande till den klassiska orgellitteraturen, samt ett urval äldre och nyare kompositioner ha ordnats efter svårighetsgrad på ett sätt, som röjer den erfarne pedagogen. Särskilt värdefulla äro de utförliga kapitlen om frasering, och artikulation, ornamentik och registrering, försedda med talrika exempel. Dessutom äro medtagna kapitel om uppförandep Praxis, c-kla-ver, basso continuo spel, den gregorianska koralen, kyrkotonarterna samt orgelns byggnad. Vidare finnas en förteckning öfver de vanligaste orgelstämmorna, en koncentrerad översikt med årtal öfver orgelkonstens historia samt till sist en efter svårighetsgrad och stilepoker gjord litteraturförteckning. Omspännande alla dessa områden blir detta verk av Hermann Keller ej blott en orgelskola för nybörjare utan än mer en outhärlig uppslagsbok för alla organister, som här kunna finna allt vad de behöva veta.

Den som samvetsgrant studerat båda dessa här behandlade verk av Hermann Keller torde ha lagt en grund till fortsatt utbildning, som inte förefaller kunna lämna mycket övrigt att önska. Man måste hoppas, att båda skolorna bliva införda vid undervisningen som obligatoriska för varje organisteleve vid Kungl. Musikhögskolan.

Jan Pontén.

Liturgisk orgelmusik.

*Introituspreludier för orgel.
Samlade och utgivna av Albert
Runbäck och Valdemar Ahlén.
Del I och II. Nordiska Musik-
förlaget.*

Det mest krävande preludiet i högmässan är förvisso introituspreludiet. Det skall ju dels förbereda koralen och dessutom också i sig äga något av den ifrågavarande dagens karaktär. Utformningen av detta preludium kan för en ansvarsökande organist vara ett stort problem. Den föreliggande preludiesamlingen är ett bidrag till lösandet av detta. Runbäck-Ahlén har här samlat introituspreludier till varje sön- och helgdags högmässa under kyrkoåret. Avsikten är synnerligen lofvärd och resultatet mycket gott.

Kanhända kan det ibland ligga nära till hands att introituspreludiet trots anknytning till koralen blir ett självständigt moment, ett orgelstycke i början av högmässan utan samband med den ifrågavarande dagens karaktär. Det är inte alltid man kan säga att preludiet till en koral också är preludiet till högmässan i sin helhet.

Stilen i preludierna är väl hållen, även om en viss torrhet ibland gör sig gällande. Allan rättfärdighet är ju inte uppfylld i och med att ett preludium är polyfont. Mången gång är dessutom polyfonin endast skenbar och blott figurerad harmoni. Rytmska ombildningar av koralen kan också vara en ömtålig sak. Det visar preludiet till 2:a Sönd. e. Trettönd., nr 13 b, där koralen får en påtagligt profan anstrykning. Och varför inte ta med något ur Bachs »Orgelbüchlein», när tanken ändå med anledning av preludiet till 3:e Sönd. i Fastan, nr 23 b, med saknad går dit.

Bland de olika bidragen märkas särskilt, förutom utgivarnas, kompositioner av bl. a. Berg, Rosenquist och Söderholm. Här är den polyfona stilen konsekvent och naturlig. De danska bidragen av Hamburger och Viderö vill anm. också gärna framhålla. I några av preludierna av märket Runbäck användes två koraler som motiv

samtidigt, preludier, där temata på ett verkligt underfundigt sätt blivit kombinerade med varandra. Så t. ex. introituspreludiet på herdesöndagen, 2:a e. Påsk, där introituskoralen »Än vårdar och föder vår Herde sin hjord» blivit kombinerad med gradualkoralen »Den korta stund jag vandrar här», eller preludiet på Domssöndagen, där »En gång dö och sedan domen» kombinerats med »Vaker upp». Här ge kunnighet och stilkänsla ett förnämligt resultat.

F. ö. innehåller samlingen orgelkoraler eller delar av sådana av de

gamla mästarna Scheidt, Pachelbel, Buxtehude m. fl.

Samlingen är ett av de starkaste bidragen till den nya, kyrkliga orgelmusiken och utgivare, medarbetare och förlag äro värda all tack. Den kyrkomusikaliska utvecklingen är på god väg, och även om man ibland har en känsla av stagnation och en viss självgodhet, behöver man inte ängslas, så länge vi hugnas med så friska tillflöden som dessa introituspreludier. Givetvis bör de finnas på varje orgelläktare.

G. A.

Laurentius Petri Sällskapet.

Sommaren 1943 planerar sällskapet följande kurser:

1. I samarbete med K. S. V. i Växjö stift:

Koraldagar i Jönköping 5—7 juli. Medverkande: kyrkoherde A. Blomqvist, Jönköping, A. Adell, Söderköping, stiftsadjunkt P. Edwall, Växjö, kantor K. G. Gustafsson, Gökhem. Anmälan till stiftsadjunkt P. Edwall, Växjö, senast den 28 juni.

2. Teologkonvent i Torpa. 1 juni—30 juli (fulltecknat) Ledare: hovpredikant Bo Giertz.

3. Fortbildningskurs i Söderköping 27 juli—1 augusti. Ledare: musikdirektör Ragnar Blennow, Åstorp, Avsedd för präster och teologer, organister, organistelever och körmedlemmar, Meddelar undervisning i den gregorianska sången i den nya mässboken och i tidebönen. Anmälan

till pastorsämbetet i Söderköping senast den 20 juli. I omedelbar anslutning därtill.

4. Sommarkonvent i Söderköping 1—3 augusti med *Sällskapets årsmöte* den 2 augusti. Medverkande: Kyrkoherde Dr. O. Krook, Stockholm, Fil Doktor Erik Lundberg, Stockholm, kyrkoherdarna A. Adell

och K. Peters, komminister Sigurd Håkansson, Södertälje, kyrkoadjunkt Carl Blomqvist, Norrköping, stiftsadjunkt P. Edwall, Växjö, musikkdirektör A. Hedenström, Söderköping, kantor K. G. Gustafsson, Gökhem.

Anmälan till pastorsämbetet i Söderköping senast den 27 juli.

5. (ev) Retreat å Gyllene Utern.

6. (ev.) Koraldagar i Getinge.

Utförligare program genom dagspressen och direkt från Laurentius Petri Sällskapets styrelse, Söderköping.

**För vänner
av svensk musik**

*från wienklassicismens och
förromantikens tid*

C. NISSER

Svensk Instrumental-

komposition

1770—1830

Nominalkatalog

Vår största och fullständigaste svenska musikbibliografi upptagande 1600 kompositioner, bland vilka finnas nyfunna verk av bl. a. *Berwald, Crusell, Du Puy, Eggert, Frigel, Geijer, Haeffner, Kraus, Oscar I, Uttini, Wikmanson, Åhlström* m. fl.

Endast ett begränsat antal exemplar stå till förfogande.

Nu utkommen i bokhandeln.

GOTHIA

Liturgisk-Musikalisk

fortbildningskurs —

Rikskurs —

anordnas av KYRKOSANGENS VÄNNER I MARIEFRED den 27/6—3/7 1943. Kursen avser främst att föra in i »Den svenska Mässboken» och har tillkommit i övertygelsen om vikten av att präster och kyrkomusiker ingående ställa sig inför de uppgifter, som Kyrkans nya böcker medföra. I första hand hälsas därför präster och kyrkomusiker välkomna. Kursen är avgiftsfri. Kostnader för vivre uppgå till mellan 6 och 8 kr per dag. Bland föredragshållare och lärare märkas: H. H. Biskop G. Aulén, musikkdirektören, komminister I. Sahlin, musikkdirektören R. Forssman och musikkdirektören W. Ahlén.

Anmälan insändes senast den 12/6 till kyrkoadjunkt L. Lindhagen, Enebyberg.

Gleerupska psalmboken

med nya evangelieboken

(Petitupplaga. Format 85×135 mm)

nu färdig

Priser:

Klottrygg, styv pärm, sprängt snitt	3:—	Mjukt skinnband, skimmersnitt, med fodral	10:—
Styvt klotband, sprängt snitt ..	3: 25	Endast psalmboken, mjukt klotband, rött snitt	2:—
Mjukt klotband, rött snitt	3: 75	Varje psalm är försedd med melodihänvisning.	
Mjukt klotband, rött snitt, med fodral	4:—	Endast evangelieboken, mjukt klotband, rött snitt	2: 25
Mjukt skinnband, rött snitt	7:—		
Mjukt skinnband, rött snitt, med fodral	7: 25		

Kan erhållas i varje bokhandel eller direkt från

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

E. A. Setterquist & Son Eftr.

ÖREBRO

Sveriges äldsta fabrik
för kyrkoorglar

Tel. fab. 101 34. Bost. 186 07

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE

NYA VARVET

Tel. Göteborg 29 12 60

Tillverkar kyrkoorglar.

Utför alla i yrket förekommande arbeten.

H. LINDEGREN

Medlem av SVENSKA ORGELBYGGARES FÖRENING.

*Tillverkar piporglar,
som utmärka sig för största hållbarhet
samt god "orgelmässig" ton.
Mångårig erfarenhet.*

ORGELBYGGARE GÖTEBORG

Postadress:

KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:

BOSTADEN . . . 14 26 38

FABRIKEN . . . 14 93 38

A. MAGNUSSONS ORGELBYGGERI

GÖTEBORG

PIPORGLAR

Telefoner:

15 12 79, 16 59 29

Svenskt

kvalitetsarbete

enligt klassiska principer och tillförlitliga konstruktioner med karaktäristisk och ekonomisk disposition och konstnärlig intonation. Ombyggnader och restaureringar av äldre verk samt anläggningar för elektrisk bältdrift utföres.

Dispositioner och kostnadsförslag på begäran.

OSKAR SUNDSTRÖM

ORGELBYGGERI

LEUFSTA BRUK

Brevadress:

O. Sundström Orgelbyggeri
Lövstabruk

Telegramadress:

Orgelbyggeriet, Leufsta-Bruk

TELEFON 21

*

Tillverkar:

Kyrkoorglar, Konsertorglar,
Orglar för kapell och hem

Utför:

Om- och tillbyggnader av äldre
orgelverk, reparationer, omintona-
tion, omstämning och rengöring.
ELEKTRISKA ORGELFLÄKTAR
med störningsfri gång inmonteras.

*